

КРОС-КУЛЬТУРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ СОЦІАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуто крос-культурний підхід до дослідження соціальної міграції особистості, що дає змогу виявити взаємодію економічних, соціально-політичних, психологічних та культурних детермінант у процесі прийняття рішень про міграцію та адаптацію в новому середовищі. Особлива увага приділена українському контексту, де війна, економічна нестабільність та культурні бар'єри формують специфічні міграційні стратегії. Підкреслено, що психологічні характеристики особистості, рівень соціальної підтримки та культурна дистанція суттєво впливають на процес інтеграції.

Ключові слова: соціальна міграція, крос-культурне дослідження, адаптація, соціальна підтримка, економічні чинники, детермінанти, культурні бар'єри.

The article considers a cross-cultural approach to the study of social migration of an individual, which allows to reveal the interaction of economic, socio-political, psychological and cultural determinants in the process of decision-making about migration and adaptation in a new environment. Particular attention is paid to the Ukrainian context, where war, economic instability and cultural barriers form specific migration strategies. It is emphasized that the psychological characteristics of the individual, the level of social support and cultural distance significantly affect the integration process.

Keywords: social migration, cross-cultural research, adaptation, social support, economic factors, determinants, cultural barriers.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації, міграційні процеси набувають безпрецедентних масштабів, що зумовлює необхідність їх комплексного наукового аналізу. Тому соціальна міграція розглядається не лише як переміщення особистості чи групи у просторі, але й як процес взаємодії культур, психологічної адаптації та соціальної інтеграції. Важливість проблеми зростає на тлі російсько-української війни, економічної кризи та політичної нестабільності, які формують вимушені хвилі міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти крос-культурного дослідження детермінантів соціальної міграції особистості були об'єктом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема різні аспекти дослідили: Н.М. Іленко, О.М. Бойченко, Н.В. Іленко-Лобач, Лю Іге, В.В. Приходько, М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова та інші.

Метою статті є аналіз крос-культурних детермінант соціальної міграції особистості.

Завдання включають:

- проаналізувати теоретичні підходи до розуміння крос-культурної природи міграційних процесів;
- визначити економічні, соціально-політичні, психологічні та культурні фактори як ключові детермінанти соціальної міграції;
- дослідити особливості українського контексту міграційних процесів у зв'язку з війною, економічною кризою та соціальною нестабільністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Крос-культурні дослідження являють собою тип наукового пошуку, згідно з яким поведінку людини та соціальних груп вивчають у контексті їхніх культурних особливостей. Кроскультурний підхід декларує «поліфонію культур» з одночасною самоверифікацією особистості в національному сегменті загальної культури [3, с. 124]. Відповідно крос-культурний підхід ґрунтується на зіставленні досвіду різних суспільств у контексті міграції та дозволяє виявити спільні та відмінні чинники, що формують міграційні стратегії в суспільстві.

Ключовими детермінантами соціальної міграції є економічні фактори, адже війна, високий рівень безробіття, низькі зарплати, економічна нестабільність підштовхують людей до пошуку можливостей за кордоном, якщо є можливість виїзду. Так до початку повномасштабної війни, в Україні одним із ключових стимулів міграції виступав високий рівень безробіття у малих містах і сільській місцевості. Через що, у західних областях молодь часто виїжджала до Польщі, Чехії чи Німеччини, оскільки місцевий ринок праці не міг запропонувати достатньо вакансій з гідною оплатою. Економічна нестабільність, зокрема інфляцію та девальвацію національної валюти, додатково підштовхували людей до трудової міграції з метою забезпечення родини.

Соціально-політичні фактори відіграють ключову роль, адже політична нестабільність, війна, переслідування за політичні переконання чи етнічну належність змушують особистість змінювати місце проживання. Особливо гостро це питання загострила військова агресія росії, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру у 2022 році, що спричинила потужні хвилі вимушеної міграції, через що мільйони українців були змушені залишити домівки, рятуючись від бойових дій, переслідувань чи загрози життю.

Також до соціально-політичних чинників належить переслідування активістів чи журналістів у тимчасово окупованих регіонах, що змушує їх виїжджати у безпечніші області або за кордон.

Психологічні фактори охоплюють індивідуальні мотиваційні установки, прагнення до змін, відкритість до нового, готовність ризикувати. Дослідження показують, що люди з високим рівнем

екстраверсії та відкритості до досвіду більш схильні до міграції, тоді як високий рівень інтровертності може виступати бар'єром.

В українському контексті прикладом може бути прагнення молоді до самореалізації та розширення життєвого досвіду. Через що багато студентів і випускників університетів беруть участь у програмах академічної мобільності Erasmus+ [1] або обирають навчання за кордоном, прагнучи нових вражень і розвитку кар'єри. Дослідження засвідчують, що українці з високим рівнем відкритості до нового досвіду легше приймають рішення про переїзд, навіть без гарантій на початковому етапі. Натомість люди з високим рівнем тривожності та невпевненості в майбутньому часто утримуються від міграції, навіть усвідомлюючи економічні вигоди.

Культурні чинники, згідно долідень В.В. Приходько, включають мовні бар'єри, релігійні та етнічні відмінності, різницю в системах цінностей. Зокрема для українців важливим бар'єром у міграції часто виступає мова. Наприклад, дослідження М. М. Слюсаревського, О. Є. Блинової показали, що мігранти в Німеччині відчують труднощі в адаптації без знання німецької мови, що ускладнює працевлаштування та подальшу інтеграцію в суспільство. Водночас у Польщі мовний бар'єр значно нижчий, що робить країну привабливішою для українських трудових мігрантів. Крім того, культурна дистанція відчутна у питаннях релігійних традицій або соціальних норм. Зокрема українці, які виїжджають до мусульманських країн на роботу, стикаються з суттєвими відмінностями у повсякденному житті, тоді як адаптація у країнах Східної Європи проходить легше через подібність культурних кодів. Особливо показовим є досвід іноземних студентів в Україні, адже ті, хто прибувають з країн Азії чи Африки, часто мають складнощі в соціалізації через культурну дистанцію з українським суспільством [4; 5, с. 149].

Крос-культурні дослідження демонструють, що ставлення до міграції та мігрантів істотно відрізняється залежно від культурного контексту. Наприклад, у країнах із високим рівнем індивідуалізму особисті досягнення мігранта розглядаються як цінність, тоді як у колективістських культурах більше уваги приділяється здатності інтегруватися в групу. Таким чином, процес адаптації та соціальної інтеграції має різні моделі залежно від культурного середовища.

Науковці Н. М. Іленко, О. М. Бойченко та Н. В. Іленко-Лобач у своїх працях [2] зазначають, що психологічні наслідки соціальної міграції включають як позитивні (розвиток, розширення світогляду), так і негативні (стрес, тривога, депресія, втрата зв'язків) аспекти. Тому в доданому контексті крос-культурна адаптація це безпосередньо процес пристосування до нової культури, що може бути складним через культурні відмінності, мовний бар'єр та соціальну ізоляцію, але також може призвести до розвитку та збагачення особистості [2, с. 34-35].

Відповідно ключовим чинником успішної адаптації є соціальна підтримка. Для цього корисною стане наявність мережі співвітчизників, доступ до культурних центрів, а також підтримка з боку освітніх або

професійних інституцій, що суттєво знижують рівень стресу. Водночас відсутність соціальної підтримки може призводити до ізоляції та навіть розвитку психоемоційних розладів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Крос-культурне дослідження соціальної міграції особистості демонструє багатофакторний характер цього явища. Детермінанти міграції включають економічні, соціально-політичні, психологічні та культурні чинники, які взаємодіють між собою й формують індивідуальні стратегії переміщення та адаптації. Особистісні риси, зокрема відкритість до досвіду та готовність ризикувати, виступають важливими предикторами міграційної поведінки.

Крос-культурний підхід дозволяє виявити не лише універсальні закономірності, але й специфічні відмінності, зумовлені культурним контекстом. Психологічні наслідки міграції охоплюють як труднощі адаптації, так і можливості розвитку мультикультурної ідентичності. Перспективи подальших досліджень включають розширення програм з допомоги соціальної адаптації, оцінку довгострокової ефективності програми та інтеграцію додаткових технік методик для дослідження детермінант соціальної міграції особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. National Erasmus+. URL: <https://erasmusplus.org.ua/opportunities/mozhlyvosti-dlya-indyvidualnyh-osib/studentam-zakladiv-vyshchoyi-osvity/>
2. Іленко Н. М., Бойченко О. М., Іленко-Лобач Н. В. Соціально-психологічна адаптація здобувачів вищої освіти полтавського державного медичного університету в умовах воєнного стану. Медична освіта, 2023. № 2. С. 31-36.
3. Лю Іге. Крос-культурний підхід як методологічна основа професійної підготовки майбутніх учителів. Наука і освіта, 2023. № 2. С. 121-126.
4. Приходько В. В. Детермінанти та сучасні тренди міграційних процесів у країнах, що розвиваються. *Економіка та суспільство*, 2025. № 76. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-62>
5. Слюсаревський М. М. Психологія міграції навчальний посібник / М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : «Імекс ЛТД», 2013. – 244 с.

Науковий керівник

**кандидатка психологічних наук, доцентка
Шелестова О.В.**